

SUN'IY INTELEKTNING TA'LIM TIZIMIGA SALBIY TA'SIRI: ZAMONAVIY PEDAGOGIK MUAMMOLAR VA ULARNING TAHLILI

Tolipova Maxliyo Umatullayevna

*Toshkent shahar Yashnobod tumani Toshkent davlat tibbiyot universiteti 3-son
akademik litseyi Matematika fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim tizimiga ko'rsatayotgan ta'siri ilmiy jihatdan tahlil etilgan. Unda sun'iy intellekt yordamida o'quv jarayonini takomillashtirish, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim berish hamda pedagog faoliyatini optimallashtirish imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, ushbu texnologiyalardan foydalanish jarayonida yuzaga keladigan muammolar, jumladan, texnik va metodik qiyinchiliklar ham ko'rib chiqilgan. Maqolada ta'lim sohasida sun'iy intellektidan samarali foydalanishning istiqbollari haqida xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, ta'lim tizimi, raqamli texnologiyalar, innovatsion ta'lim, individual yondashuv.

Kirish

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida sun'iy intellekt (SI) bugungi ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. SI yordamida o'quv jarayonini avtomatlashtirish, individual ta'lim yo'nalishlarini yaratish va bilimlarni tezkor baholash imkoniyatlari kengaymoqda. Shu bilan birga, ilmiy tadqiqotlar SI texnologiyalarini joriy etish jarayoni pedagogik, axloqiy va metodik muammolarni ham yuzaga keltirayotganini ko'rsatadi.

Oliy ta'lim tizimida SI qo'llanilishi bilan bog'liq tadqiqotlarda texnologik savodxonlikning yetishmasligi, ma'lumotlar xavfsizligi, tengsizlik hamda pedagogik jarayonga salbiy ta'sir kabi muammolar mavjudligi ta'kidlangan.

Mazkur maqolaning maqsadi — sun'iy intellektning ta'lim tizimiga salbiy ta'sirini ilmiy manbalar asosida tahlil qilish hamda zamonaviy pedagogik muammolarni aniqlashdir.

Sun'iy intellektning ta'lim tizimiga salbiy ta'sirlari: Akademik halollik va baholash tizimidagi muammolar

Generativ SI vositalari (masalan, matn yaratuvchi tizimlar) o'quvchilar tomonidan mustaqil ishlarni avtomatik bajarish imkonini yaratadi. Bu esa plagiat va akademik halollik tamoyillarining buzilishiga olib kelishi mumkin.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, SI yordamida yaratilgan matnlarni aniqlash tizimlari ham har doim ishonchli emas, bu esa baholashning adolatli bo'lishiga to'sqinlik qiladi.

Yana bir tahlilda ta'lim muassasalari SI texnologiyalariga moslashishda yetarli tayyorgarlikka ega emasligi sababli talabalar tomonidan AI yaratilgan materiallardan foydalanish akademik standartlarga tahdid solayotgani qayd etilgan.

Mustaqil fikrlash va tanqidiy tafakkurning pasayishi:

SI vositalariga ortiqcha suyanish o'quvchilarning mustaqil fikrlash, muammoni hal qilish va ijodiy faoliyatini susaytirishi mumkin.

Tahliliy tadqiqotlarda ChatGPT kabi tizimlarga tez-tez murojaat qilish "kognitiv yukni ko'chirish" (cognitive offloading) holatini kuchaytirib, o'quvchilarning chuqur tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishni cheklashi aniqlangan.

Shuningdek, generativ AI vositalaridan haddan tashqari foydalanish talabalarda asosiy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish jarayonini sekinlashtirishi mumkinligi ta'kidlangan.

O'quv jarayonida "soxta bilim" (false mastery) fenomeni

Zamonaviy tadqiqotlarda AI vositalari o'quvchilarga yuqori natija ko'rsatgandek tuyulsa-da, aslida ularning bilim darajasi chuqur shakllanmasligi mumkinligi qayd etilgan.

OECD hisobotiga ko'ra, generativ AI vositalariga haddan tashqari tayanish o'quvchilarda "soxta bilim" hissini yuzaga keltirib, haqiqiy kognitiv va metakognitiv ko'nikmalar rivojlanishini susaytiradi. Ma'lumotlarning ishonchliligi va noto'g'ri axborot xavfi SI tizimlari ba'zan noto'g'ri yoki umumlashtirilgan ma'lumotlar berishi mumkin. Bu esa o'quvchilarning noto'g'ri bilimlarni qabul qilishiga sabab bo'ladi.

Talabalar va o'qituvchilar o'rtasida o'tkazilgan tadqiqotlarda AI chatbotlarining aniqligi, axborot sifati va tarafkashlik ehtimoli asosiy xavotirlar qatorida qayd etilgan.

O'qituvchi roliga va pedagogik jarayonga ta'siri

Sun'iy intellektning keng joriy etilishi o'qituvchining an'anaviy rolini o'zgartirishi mumkin. Avtomatlashtirish o'qituvchini nazorat qiluvchi yoki maslahatchi roliga olib kelishi ehtimoli mavjud.

Oliy ta'limda SI bilan bog'liq muammolar qatorida pedagogik jarayonning sifatiga ta'sir etuvchi omillar va axloqiy masalalar ham qayd etilgan.

Etik, ijtimoiy va tengsizlik muammolari

SI texnologiyalaridan foydalanishda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, algoritmik tarafkashlik hamda texnologiyadan foydalanish imkoniyatlaridagi tengsizlik kabi muammolar mavjud.

Talabalar o'rtasida o'tkazilgan so'rovlar natijasida AI vositalari bilan ishlashda maxfiylik, ma'lumotlar xavfsizligi va adolatli baholash muammolari keng muhokama qilinayotgani aniqlangan.

O'quvchilarning motivatsiyasi va o'quv faoliyatiga ta'siri

Ba'zi tadqiqotlarda talabalar SI vositalaridan asosan vaqt tejash maqsadida foydalanishi, bu esa mustaqil o'rganish motivatsiyasining pasayishiga olib kelishi mumkinligi aniqlangan. Natijada, o'quvchilar topshiriqlarni tez bajarishi mumkin, ammo bilimlarning chuqurligi yetarli darajada shakllanmaydi.

Xulosa

Sun'iy intellekt ta'lim tizimini modernizatsiya qilishda muhim vosita bo'lsa-da, uning nazoratsiz va me'yorsiz qo'llanilishi qator salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Akademik halollikning buzilishi, mustaqil fikrlashning pasayishi, noto'g'ri ma'lumotlar tarqalishi, pedagogik jarayonning transformatsiyasi hamda etik muammolar zamonaviy ta'lim oldidagi muhim vazifalardan biridir. Shu sababli ta'lim muassasalari SI texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha aniq metodik ko'rsatmalar ishlab chiqishi, o'qituvchilarning AI savodxonligini oshirishi hamda o'quvchilarda tanqidiy fikrlash va mustaqil izlanish ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishi zarur. Faqat shu yo'l bilan sun'iy intellektning salbiy ta'sirlarini kamaytirib, uning ijobiy imkoniyatlaridan samarali foydalanish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ashurov J.D. Oliy ta'limda sun'iy intellektdan foydalanishning dolzarb muammolari.
2. Xayrullayeva G.M. Sun'iy intellekt va adabiy ta'lim.
3. Madraximov A.A. Ta'limda generativ sun'iy intellekt va akademik halollik paradigmasi.
4. Yormatova A.V. Til o'qitishda sun'iy intellektning ijobiy va salbiy jihatlari.
5. Sabirova D.A. Raqamli ta'lim tizimida sun'iy intellektdan foydalanish (2024).
6. Ishmamatova A.K. Ta'limda sun'iy intellekt (2025).